

Spomini na slovensko gledališče v Trstu in Ljubljani

Joso Martinčević, poleg Slavice Mezgec-Kraševac edini član nekdanjega ansambla Milana Skrbinška v Trstu. Živi v Zagrebu. Rojen 1900 v Varaždinu, je bil v sezoni 1918/19 angažiran v Trstu, naslednjo 1919/20 pa v Ljubljani. Pod Skrbinškovim vodstvom je igral glavne vloge v uprizoritvah Cankarjevih dram v Trstu. Potem je bil ves čas član hrvatskih gledališč, postal eden najbolj znanih igralcev in nastopal tudi v slovenskih dramah. Obiskala sem ga v juniju 1987 na njegovem domu. Pogovarjala sva se predvsem o tržaškem obdobju, pogovor pa je nanesele tudi na kasnejša leta.

— *Gospod Martinčević, doma ste iz Varaždina. . .*

— Rojen.

— *Kako ste prišli v tržaško gledališče?*

— Kako sem prišel? No, vidite! Prva svetovna vojna je bila. Kot mlad igralec sem bil angažiran v varaždinskem gledališču. Andro Mitrović je bil takrat direktor. Lepo, mirno smo delali. Leta 1916 je umrl cesar Franc Jožef. Zaradi vojnih razmer smo morali zapreti gledališče in iti na turneje. Bili smo v Karlovcu, Sisku vse do Zemuna. Na neki predstavi v Sisku me je videl Milan Skrbinšek. Kmalu zatem sem dobil pismo v slovenskem jeziku. Rokopis je bil, saj veste, kako se piše, težko čitljiv. Šel sem h kolegici Berti Bukšekovi, takrat članici našega gledališča, naj mi prebere. Na dveh mestih sem videl napisano angažman. Bukškova čita pismo in mi reče, da sem najsrečnejši človek na svetu — Skrbinšek mi je nudil angažman. Veste, mi vsi smo si želeli priti v Trst. Adresa je bila na kuverti: Milan Skrbinšek, Trst, Edinost. Odgovoril sem mu, da bi zelo rad prišel, a ne znam slovensko, da pa mu dajem pošteno besedo naučiti se jezika najdalj v treh mesecih. Nazaj je prišel odgovor: „Vse v redu, ampak ni treba znati v treh mesecih, če boš znal v enem letu, bo vse dobro.“

Medtem sem moral še na nabor, proglašen sem bil za sposobnega, takoj smo položili prisego, potem pa mi je uspelo izginiti. Skrbinšek, ki je bil nadporočnik, mi je poslal dovolilnico za pot na vojno področje, kar se je smatrala Primorska. Že l. 1917 sem prišel v Trst. Čez mesec dni sem začel nastopati v manjših vlogah. Moj repertoar se je hitro širil. Igral sem v vseh Cankarjevih dramah, razen v Jakobu Rudi. Krasne kolege sem imel v Trstu. Prvi dobri prijatelj mi je postal Mario Šimenc, kasneje veliki znani tenor. Žalostno je zaključil kariero, drugo za drugo so mu amputirali nogi in še 60 let ni imel. Ko sva se spoznala, je prišel iz vojske in ker ni imel obleke, je hodil v uniformi, na glavi pa je imel civil-

no kapo. Posebej moram omeniti dva dobra, draga človeka, Karla in Alberta Široka. Pomagala sta mi pri učenju slovenskega jezika. Povem vam, da še zdaj govorim tekst: „Hlapci, za hlapce rojeni, gospodar se menja, ampak bič ostane.“ Lahko bi slovensko govoril največ po mesecu dni, če bi bil zdaj angažiran v slovenskem teatru.

Ko je v Trstu izbruhnila španska mrzlica, smo zaprli gledališče, odpotoval sem v Varaždin. Doma nisem lenaril, temveč se učil vloge na slovenskem jeziku. Po dopustu sem se vrnil v Trst.

Zame so vsi v Trstu mislili, da sem Tržačan, zato, ker je v njem živelo vse polno Dalmatincev. Skrbinšek! To povem, če njega takrat ne bi bilo, ne bi bilo takšnega gledališča v Trstu. Bil je velik organizator, kolosalen režiser in veliko potrpljenja je imel. Ves ansambel ga je imel rad. Tudi Jaka Štoka sem zelo cenil in sploh ves odbor gledališča.

— *Kako se spominjate predstav in publike v tistem času? Kako so ljudje sprejemali predstave, kakšen je bil obisk?*

— Slovenci so zelo radi obiskovali naše predstave. V času, ko smo študirali Kralja na Betajnovi sem šel nekega dne preko Piazze Caserme proti Balkanu. Naenkrat zagledam direktorja Skrbinška v razgovoru z nekim gospodom. Nisem jima šel blizu, pa me je Skrbinšek z gibom roke povabil bliže. Predstavil me je temu gospodu, pa nisem vedel, kdo je. Pozneje mi je povedal, da je bil to avtor Kralja na Betajnovi. To ne bi bilo toliko pomembno, če ne bi Cankar kmalu zatem, menda, decembra umrl. Premiera je bila 11. januarja 1919, Cankarju v spomin. V gledališče je prišla vsa slovenska publika, temno oblečena z rdečimi nageljni v rokah. Skrbinšek nas na to ni opozoril. Stal sem na odru z drugimi igralci, vendar nekoliko naprej. Zastor se je dvignil in na oder, name so začeli padati rdeči cvetovi. Vem, to je veljalo Cankarju, je pa eden mojih najlepših spominov. Vesel sem bil, ko sem igral Maksa. Igral sem v vseh Cankarjevih delih. Igral bi tudi Jermána, da ni bilo starejšega igralca, ki bi bil užaljen, če ne bi dobil te vloge. Sem igral pa drugo.

— *Življenje v Trstu pod Italijani?*

— Postajalo je vedno težje. Oteževali so naše delo, prepovedali slovenske plakate, vrstili so se napadi na prostore slovenskih organizacij. Nazadnje so zažgali Narodni dom. Sezono 1918/19 smo zaključili. Odšel sem k Skrbinšku in mu povedal, da bi se rad vrnil domov, kjer je bila mati stara in bolna. Z dovoljenji je bilo težko in komaj sem ga dobil pri gubernatorju. Potem sem preko Rakeka lahko odšel domov. Naj povem še to: v Trstu sem bil s Skrbinškom in njegovo sestro Štefanijo tri dni in pol zaprt, ker smo na cesti pred gledališčem govorili slovensko. Enostavno smo bili toliko časa zaprti, potem pa so nas brez česarkoli izpustili.

— *Naslednjo sezono ste že bili član ljubljanske Drame?*

— Komaj sem dobro prišel v Varaždin, že prideta dva telegrama iz Ljubljane, naj se javim, ali sem doma ali nisem in če bi hotel igrati s Skrbinškom že iz Trsta naštudirano predstavo Žena-vrag Schönherra. Pristal sem. Odigrali smo celo dve predstavi: Skrbinšek, njegova sestra Štefanija in jaz. Na predstavi je bilo mnogo slovenskih književnikov, med njimi tudi Oton Župančič in Josip Vidmar. Pa Golia je prišel. Kasneje je bil v Osijeku eno leto moj direktor. Župančič je bil navdušen nad mojo slovensko izgovorjavo. Ponudil mi je angažman in konec leta 1919 sem že bil član Drame. Do takrat nisem vedel, da je to bilo prej nemško gledališče. Lepo gledališče. Zgoraj, kjer je baletna dvorana, je bila tudi mala garderoba. Tam sem prenočeval, kadar je bilo slabo vreme. Stanoval sem daleč,

SLOVENSKO GLEDALIŠČE V TRSTU

28. PREDSTAVA.

SEZIJA 1918/19

V soboto, 11. januarja 1919 ob pol 8 zvečer

V spomin in proslavo dne 11. decembra 1918 umrlega
največjega slovenskega pisatelja **IVANA CANKARJA**

I.

Cankar in njegovo delo

Predava gospodična Marija Kmetova.

II.

Kralj na Betajnovi

Drama v 3 dejanjih. Spisal **Ivan Cankar**. — Režiser **Milan Skrbinšek**.

OSEBE:

Jožef Kantor, fabrikant	g.	Skrbinšek
Hana, njegova žena	ga.	Sila
Francka, njuna hči	ga.	Skrbinškova
Pepček		"
Francelj, njuna otroka		"
Mina, sorodnica Kantorjeva	gdč.	Gradšarjeva
Krnec, nekdanj štacunar in krčmar	g.	Gabršček
Maks, njegov sin	g.	Martinčević
Zupnik	g.	Sila
Franc Bernot, posestnik in absolvirani tehnik	g.	Kralj
Sodnik	g.	Terčič
Adjunkt	gdč.	Orlova
Lužarica	g.	Bratuž
Kantorjev oskrbnik	gdč.	Voukova
Koprivec	g.	Pregarc
Prvi kmet	g.	Bukovnik
Drugi kmet	g.	Širok A.
Tretji kmet	g.	Hreščak
		Kjuder.

Vrši se jeseni, v malem trgu Betajnovi.

CENE:

Lože	K 20—	Sedeži v pritličju:	
Vstopnina v lože	1—	I.—V. vrste	K 4 50
Stojišče v pritličju	1 50	VI.—X.	3 50
na galeriji	1—	XI.—XV.	2 50
Dijaki in vojaki do narednika	—70	Galerijski sedeži po	2 50

Predprodaja vstopnic pri gledališki blagajni med 9—12 in 3—6 uro.

Jutri, v nedeljo, 12. t. m. ob 3 pop. **Vražja misel**, burka v 4 dejanjih

" " " " 1/2 8 zv. **Kralj na Betajnovi**, drama v 3 d.

CENA 20 v.

dalje od Tobačne tovarne. Vratarja v gledališču sta bila dva mlada, prijetna človeka, nemško ime sta imela. Waldstein, da. Kolegi so me zelo lepo sprejeli. Smatrali smo me za tržaškega Slovenca, saj sem slovenščino popolnoma obvladal. Resno in kvalitetno se je delalo. Spominjam se prve vaje za Hlapce. Imeli smo jo v garderobi. Z menoj je igrala ona mala zlata igralka, malo starejša od mene, tudi hčerka je igrala, da, Polonca Juvanova. Prišel je še neki Ločnik pa Peček. Naenkrat se vrata odpro in vstopil je Borštnik. Poznal sem ga že iz Varaždina. Poskočil sem: „Gospod nadrežiser!“ Čitam Jermana. Tudi Rogoz in njegova žena Kaucka sta bila zraven. Borštnik me posluša, potem pa pravi: „Vidite! Zagrebška šola!“ Ves čas je bil zelo zadovoljen. Vsi so gledali. Režijo je vodil Šest. Tudi Borštnik je začel čitati, imel je vlogo Župnika. A z njim nismo naštudirali. Kmalu za to vajo je umrl. Igral sem tudi z njegovo ženo. Mislim, da se je delo imenovalo Veleja.

V Ljubljani sem se družil z naprednimi študenti, poznal sem tudi dva brata Micića, zenitista, književnika.

Leta 1920 je bil v Zagrebu kongres Združenja igralcev Jugoslavije. Gledališča iz Beograda, Zagreba in Ljubljane so izvedla vsak eno predstavo: Beograd Koštano, Zagreb opero, Ljubljana pa Pohujšanje. Igral sem Petra Kobarja. Po predstavi sta prihitela k meni Bach in Raić s prošnjo, naj takoj pridem v HNK. Pa sem moral še v vojsko. Služil sem jo v Otočcu in v Sarajevu, bil sem kaplar, hrano in plačo pa sem dobival kot podnarednik. Proti koncu služenja roka sem dobil vabila za tri gledališča: za Osijek, Ljubljano in Zagreb. Odločil sem se za Osijek, saj mi je bilo to gledališče od nekdaj drago. Ostal sem tam vrsto let, potem pa preko Sarajeva prešel v HNK. Po vojni sem odprl gledališče v Puli, bil sezono v Varaždinu, od leta 1950 do upokojitve pa sem deloval na Reki.

Nečesa pa najbrž ne veste! Po vojni sem bil povabljen v novo slovensko gledališče v Trstu. Delak mi je pisal, vabil in vabil.

— *Zakaj se vendarle niste odločili?*

— Takrat sem bil že trinajst let član HNK. Nisem se mogel odločiti. Bil sem zaseden v velikem repertoarju in imel sem prekrasno življenje. Bil sem tako zaposlen, da niti na razgovor nisem mogel odpotovati.

Na delo v slovenskem gledališču imam lepe spomine, v Trstu sem bil petnajst mesecev, v Ljubljani dvanajst. Za igralca mislim, da je najprej potreben talent in drugič ljubezen, prvo mora biti z drugim identično. Imamo mnogo talentiranih ljudi, pa nimajo ljubezni. Gledališče sta talent in ljubezen, a ne trpljenje.“

Ricordi del teatro sloveno di Trieste e di Ljubljana

Questo attore croato vivente a Zagabria si ricorda del suo anno di lavoro a Trieste quando interpretò le parti principali maggiormente nei drammi di Cankar, e di un anno nel Dramma di Ljubljana. Parla di Milan Skrbinšek, di Ignacij Borštnik, di Polonca Juvan e del suo incontro con il dramaturgo sloveno Ivan Cankar.